

การศึกษาวิเคราะห์เรื่องอริยปฏิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

An Analytical Study of Ariyapaṭipadā in Buddhist Scriptures

พระมหาคำสิงห์ สีนหนโท (กองเกิด)

Phramaha Khamsing Sīhanando (Kongkoet)

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

E-mail:sing_53@hotmail.com

Received May 14, 2020; Revised June 30, 2020; Accepted August 30, 2020

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาความหมาย ความเป็นมาและความสำคัญของอริยปฏิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนา (2) เพื่อศึกษาหลักธรรมสำคัญที่ปรากฏในอริยปฏิบัติ และ (3) เพื่อวิเคราะห์แนวทางการบำเพ็ญอริยปฏิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนา งานวิจัยนี้เป็นงานวิจัยเชิงเอกสาร

ผลการวิจัย พบว่า

1. อริยปฏิบัติ ได้แก่ หลักการปฏิบัติของพระอริยเจ้า มีที่มาจากพุทธดำรัสยกย่องปฏิบัติที่ดีของพระอริยเจ้าทั้งหลาย มี 9 ประการ คือ 1) อริยวิงสปฏิบัติ 2) รถวินิตปฏิบัติ 3) มหาโคสคปฏิบัติ 4) มหาสุญญตาปฏิบัติ 5) อนังคนปฏิบัติ 6) รัมมทายาทปฏิบัติ 7) โมนียปฏิบัติ 8) ตวฏกปฏิบัติ และ 9) จันทูปมปฏิบัติ อริยปฏิบัติมีความสำคัญเพราะเกิดจากการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า เป็นหลักการปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานชีวิตของพระอริยเจ้าทั้งปวง ผู้ซึ่งจะเป็นบุญเขตของอุบาสก-อุบาสิกา

2. หลักธรรมสำคัญที่ปรากฏในอริยปฏิบัติ 9 ประการ เรียงตามลำดับดังต่อไปนี้ 1) สันโดษด้วยปัจจัย 4 2) วิสุทธิ 7 3) สัมมปธาน 4 4) สุญญตาผลสมาบัติ 5) ละระคะโทสะและโมหะ 6) ศึกษาพุทธพจน์ และสันโดษด้วยปัจจัย 4 7) ฝึกตนเพื่อเป็นอเสขมุนี 8) พัฒนาค้นตามหลักไตรสิกขา และ 9) ไม่คลุกคลีกับคฤหัสถ์และสันโดษในปัจจัย 4

3. แนวทางการบำเพ็ญอริยปฏิบัติ มีดังต่อไปนี้ 1) ผู้บำเพ็ญอริยวิงสปฏิบัติจะบริโภคปัจจัย 4 ด้วยความสันโดษ 2) ผู้บำเพ็ญรถวินิตปฏิบัติจะปฏิบัติเพื่อความบริสุทธิ์จากกิเลส 3) ผู้บำเพ็ญมหาโคสคปฏิบัติจะทำความเพียรเพื่อป้องกันและละกิเลส 4) ผู้บำเพ็ญมหาสุญญตาปฏิบัติจะไม่คลุกคลีอยู่กับหมู่คณะและอยู่ด้วยความว่าง 5) ผู้บำเพ็ญอนังคนปฏิบัติจะหมั่นทำความเพียรจนกว่าจะละกิเลส 6) ผู้บำเพ็ญรัมมทายาทปฏิบัติจะเพียรศึกษาพระธรรมวินัยและเลี้ยงชีพด้วยความสันโดษ 7) ผู้บำเพ็ญโมนียปฏิบัติจะฝึกตนเพื่อเป็นผู้รู้แจ้งโลกและชีวิต 8) ผู้บำเพ็ญตวฏกปฏิบัติจะพัฒนาตนทั้งด้านกาย จิต และปัญญา และ 9) ผู้บำเพ็ญจันทูปมปฏิบัติจะไม่คลุกคลีกับคฤหัสถ์และดำรงชีพอย่างเรียบง่าย ผู้บำเพ็ญอริยปฏิบัติได้ชื่อว่าพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา

คำสำคัญ : พระอริยเจ้า; อริยปฏิบัติ; คัมภีร์พระพุทธศาสนา

Abstract

The objectives of this research are: 1) to study on meaning, background, and importance of *Ariyapaṭipadā* in Buddhist scriptures; 2) to study on important Dhamma Principles shown in *Ariyapaṭipadā*; and 3) to analyze on the guidelines for practicing *Ariyapaṭipadā* in Buddhist scriptures. This research was conducted in the form of documentary research.

The results revealed that:

1. *Ariyapaṭipadā* is the principles on practicing of noble Individuals that were originated from Buddha's words for admiring good *paṭipadā* of all noble Individuals consisted of 9 elements including: 1) *Ariyavaṃsapāṭipadā*; 2) *Rathavinītapāṭipadā*; 3) *Mahāgosiṅgapāṭipadā*; 4) *Mahāsuññatāpāṭipadā*; 5) *Anaṅgaṇapāṭipadā*; 6) *Dhammadāyādapaṭipadā*; 7) *Moneyyapaṭipadā*; 8) *Tuvaṭṭakapaṭipadā*; and 9) *Candūpamapaṭipadā*. *Ariyapaṭipadā* is important because it was originated from enlightenment of Buddha and it is also the practice principle that is the life standard of all noble Individuals who will become the field of merit of male and female followers.

2. Nine elements of the important Dhamma principles shown in *Ariyapaṭipadā* could be ordered as follows: 1) being detached with the 4 requisites; 2) the 7 *Visuddhis*; 3) the 4 *Sammapaṭṭanas*; 4) *Suññatābhalasamāpatti*; 5) abstain passion, anger, and lust; 6) study and practice Dhamma taught by Buddha and be detached with the 4 requisites; 7) do self-practice for becoming *Asekha Munī*; 8) do self-development based on threefold training; and 9) do not mingle with laymen and be detached with the 4 requisites.

3. The guidelines for practicing *Ariyapaṭipadā* are as follows: 1) Person practicing *Ariyavaṃsapāṭipadā* must live with solitude on the 4 requisites; 2) Person practicing *Rathavinītapāṭipadā* must practice for purity and being away from lust; 3) Person practicing *Mahāgosiṅgapāṭipadā* must practice to prevent and abstain lust completely; 4) Person practicing *Mahāsuññatāpāṭipadā* must not mingle with any group of people and he/she is required to separate for practicing and living with emptiness; 5) Person practicing *Anaṅgaṇapāṭipadā* must practice until he/she can abstain lust and passion completely; 6) Person practicing *Dhammadāyādapaṭipadā* must study on Buddhist disciplines and live his/her life with solitude based on the teaching of Buddha as well as consume the 4 requisites modestly; 7) Person practicing *Moneyyapaṭipadā* must practice to become enlightened on the world and life; 8) Person practicing *Tuvaṭṭakapaṭipadā* will develop himself/herself mentally, physically, and intellectually; and 9) Person practicing *Candūpamapaṭipadā* will not mingle

with laymen and live his/her life simply. Persons practicing *Ariyapaṭipadā* was considered as persons who developed themselves based on threefold training, i.e., morality, mind, and wisdom.

Keywords: noble individuals (ariya); *ariyapaṭipadā*; Buddhist scriptures

บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาแห่งการศึกษา ตามความหมายนี้พุทธบริษัท 4 คือ 1) ภิกษุ 2) ภิกษุณี 3) อุบาสก และ 4) อุบาสิกา (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), 2561) ซึ่งเป็นผู้นับถือพระพุทธศาสนามีความจำเป็นต้องศึกษาและปฏิบัติตามคำสอนของพระพุทธเจ้าไปจนกว่าจะบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ บุคคลเหล่านี้จัดเป็นผู้ปฏิบัติเพื่อเข้าถึงนิพพาน ที่ประสบผลสำเร็จบรรลุจุดหมายแล้วก็ดี ผู้ที่ดำเนินก้าวหน้ามาในทางที่ถูกจนถึงขั้นที่มองเห็นจุดหมายอยู่เบื้องหน้าแล้วและจะต้องบรรลุถึงจุดหมายนั้นอย่างแน่นอนก็ดี ท่านจัดเข้าในกลุ่มชนผู้เป็นสาวกที่แท้ของพระพุทธเจ้า ที่เรียกว่า “สาวกสงฆ์” ดังข้อความในบทสวดสังฆคุณว่า “สุปฏิปันโน ภคโต สาวกสงโฆ” ดังนั้นเป็นต้น มีคำเฉพาะสำหรับเรียกเพื่อแสดงคุณสมบัติพิเศษของท่านผู้เป็นสาวกเหล่านี้อีกหลายคำ คำที่ใช้กันทั่วไปและรู้จักกันมากที่สุด ได้แก่ คำว่า “อริยบุคคล” หรือ “พระอริยะ” ซึ่งแปลว่า ผู้เจริญบ้าง ท่านผู้ประเสริฐบ้าง ท่านผู้ไกลจากข้าศึกคือกิเลสบ้าง บุคคลเหล่านี้จัดเป็นผู้ได้รับการพัฒนาตนอย่างดีตามแนวทางของพระพุทธศาสนา เรียกว่า ทักขิณมยบุคคล หรือพระอริยบุคคล จำแนกโดยละเอียดเป็น 8 ประเภท ว่าโดยระดับหรือขั้นตอนใหญ่แล้วก็มีเพียง 4 ประเภท และ สัมพันธ์กับการละสังโยชน์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 24 ข้อ 13) ดังต่อไปนี้

(1) พระเสขะ คือ ผู้ยังต้องศึกษา ได้แก่ 1) พระโสดาบัน ผู้ถึงกระแสคือเข้าสู่มรรค ละสังโยชน์ได้ 3 คือ สักกายทิฏฐิ วิจิกิจฉา และสีลัพพตปรามาส 2) พระสกทาคามี ผู้กลับมาสู่โลกนี้อีกครั้งเดียวก็จะกำจัดทุกข์ได้สิ้น นอกจากละสังโยชน์ข้อต้นได้แล้ว ยังทำราคะ โทสะ และโมหะให้เบาบางลงด้วย 3) พระอนาคามี ผู้จะปรินิพพานในที่ผู้เกิดขึ้น ไม่เวียนกลับมาอีก ละสังโยชน์ได้อีก 2 ข้อคือ กามราคะและภวัชชะ (รวมเป็นละสังโยชน์เบื้องต้นได้ครบ 5 ข้อ)

(2) พระอเสขะ คือ ผู้ไม่ต้องศึกษา ได้แก่ พระอรหันต์ เป็นผู้สิ้นอาสวะ เป็นผู้ทำได้บริบูรณ์ในสิกขาทั้ง 3 คือ ศีล สมาธิ และปัญญา ละสังโยชน์เบื้องต้นได้ทั้ง 5 ข้อ (รวมเป็นละสังโยชน์หมดทั้ง 10) (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2555)

จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า การพัฒนาตนเพื่อเป็นพระอริยะเจ้า หรือพระอริยบุคคล จึงเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา ดังนั้น จึงสามารถพบคำสอนของพระพุทธเจ้าที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรมเป็นพระอริยบุคคลได้ทั่วไปในคัมภีร์พระพุทธศาสนา อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยพบว่า มีคำสอนของพระพุทธเจ้าอยู่หมวดหมู่หนึ่ง ที่กล่าวถึงการปฏิบัติตนของพระอริยะเจ้า เรียกว่า “อริยปฏิบัติ” คำนี้เป็นคำเรียกรวมปฏิบัติของพระอรหันตสาวกในสมัยพุทธกาลหลายรูป จำแนกเป็น 9 ประการ คำนี้มีชื่อคล้ายตามพระสูตร และพระสูตรเหล่านี้ปรากฏในพระพุทธศาสนาหลายแห่ง มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

- 1) อริยวังสปฏิบัติ
- 2) รทินิตปฏิบัติ
- 3) มหาโคธสังคปฏิบัติ
- 4) มหาสุญญตาปฏิบัติ
- 5) อนันคณปฏิบัติ

6) อัมมทายาทปฏิบัติ 7) โมนะยปฏิบัติ 8) ตวณฺณปฏิบัติ และ 9) จันทุปมปฏิบัติ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 3 ข้อ 2)

จากการศึกษาเนื้อหาของอริยปฏิบัติทั้ง 9 ประการ พบว่ามีเนื้อหาที่กล่าวถึงพระอริยเจ้า 2 ลักษณะ คือ 1) หลักการปฏิบัติเพื่อบรรลุเป็นพระอริยเจ้า หมายความว่า ข้อปฏิบัติเหล่านี้มีเนื้อหาบางส่วนกล่าวถึงแนวทางปฏิบัติเพื่อพัฒนาบุคคลให้ได้เป็นพระอริยเจ้า เนื้อหาหลักขณนี้พบมากในคัมภีร์ อรรถกถาและฎีกา ส่วนมากแสดงเป็นแนวปฏิบัติสำหรับภิกษุ มีบางส่วนที่แสดงเป็นแนวปฏิบัติแก่คฤหัสถ์ ผู้เป็นอริยบุคคล และ 2) หลักการปฏิบัติของพระอริยเจ้า หมายความว่า ข้อปฏิบัติเหล่านี้มีเนื้อหาส่วนมากกล่าวถึงข้อปฏิบัติของพระอริยเจ้า (พระอรหันตสาวก เช่น พระปุลณณมันตานีบุตรเถระ พระสารีบุตรเถระ พระมหาโมคคัลลานเถระ พระมหากัสสปเถระ พระอนนฺตเถระ พระนาลกเถระ เป็นต้น)

ผู้วิจัยเห็นว่า คำสอนเรื่องอริยปฏิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีความสำคัญและน่าศึกษาแล้ว นำมาปฏิบัติให้แพร่หลาย ด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้ 1) เป็นหลักการปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าตรัสรับรองและยกขึ้นแสดงแก่พุทธบริษัทในหลายวาระ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 21 ข้อ 28) 2) เป็นคำสอนที่เกิดจากการปฏิบัติของพระมหาสาวกร่วมพุทธสมัยแล้วนำมาสนทนากัน จากนั้นได้ไปทูลถามพระพุทธเจ้า บางเรื่องทรงรับรอง บางเรื่องทรงรับสั่งแก้ไขให้ถูกต้อง จากนั้นก็มีการปฏิบัติสืบทอดกันเรื่อยมา (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 12 ข้อ 252-260) และ (3) เป็นคำสอนที่พระอรรถกถาจารย์ยกย่องสรรเสริญ และนำไปอธิบายเป็นแนวปฏิบัติในคัมภีร์อรรถกถาจารย์เสมอ จึงสามารถพบคำอธิบายอริยปฏิบัติในอรรถกถาจำนวนมาก (อรรถกถาภาษาไทย เล่ม 3 ข้อ 2)

ดังนั้น แนวทางการปฏิบัติตามหลักอริยปฏิบัติเหล่านี้ มีความเหมาะสมที่จะศึกษาวิจัยให้ทราบรายละเอียดทุกแง่มุม จึงสนใจที่จะการศึกษาวิเคราะห์เรื่องอริยปฏิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนา เพื่อทราบความหมาย ความเป็นมา และความสำคัญของอริยปฏิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนา ศึกษาหลักธรรมสำคัญที่ปรากฏในอริยปฏิบัติ และวิเคราะห์แนวทางการบำเพ็ญอริยปฏิบัติของภิกษุในพระพุทธศาสนา เพื่อค้นหาองค์ความรู้และแนวทางปฏิบัติเกี่ยวกับอริยปฏิบัติสืบต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความหมาย ความเป็นมา และความสำคัญของอริยปฏิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาหลักธรรมสำคัญที่ปรากฏในอริยปฏิบัติ
3. เพื่อวิเคราะห์แนวทางการบำเพ็ญอริยปฏิบัติของภิกษุในพระพุทธศาสนา

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยมุ่งศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับหลักการบำเพ็ญอริยปฏิบัติของพระอริยสาวกสมัยพุทธกาลจากคัมภีร์พระไตรปิฎก อรรถกถา ฎีกา และวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนา ในส่วนที่เป็นแนวคิดทฤษฎี และหลักการที่เกี่ยวข้อง

ในการวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องอริยปฏิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” ผู้วิจัยได้จัดขั้นตอนของการดำเนินการวิจัย (Research Process) ไว้ดังต่อไปนี้

ขั้นตอนการศึกษาวิจัยเชิงเอกสาร

การวิจัยเอกสารได้แบ่งตามแหล่งข้อมูลดังต่อไปนี้

(1) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับภาษาไทย ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 และคัมภีร์พระไตรปิฎก ฉบับภาษาบาลี ของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2500 เพื่อรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องอริยปฏิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” นำมาแสดงไว้เพื่อเป็นการประกอบในการวิจัย

(2) ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ ได้ศึกษาจากคัมภีร์ชั้นนอร์ธกถา ฎีกา ชั้นหลังๆ เพื่อรวบรวมข้อมูลต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการวิจัยเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์เรื่องอริยปฏิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนา” และได้อาศัยตำรา หนังสือ เอกสาร บทความ งานวิจัยเชิงวิชาการ ที่เกี่ยวเนื่องกับเรื่องและวัตถุประสงค์ของการวิจัย พร้อมทั้งปัญหาที่ต้องการทราบ เพื่อนำมาประมวลใช้ประกอบในการวิจัยครั้งนี้

ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล

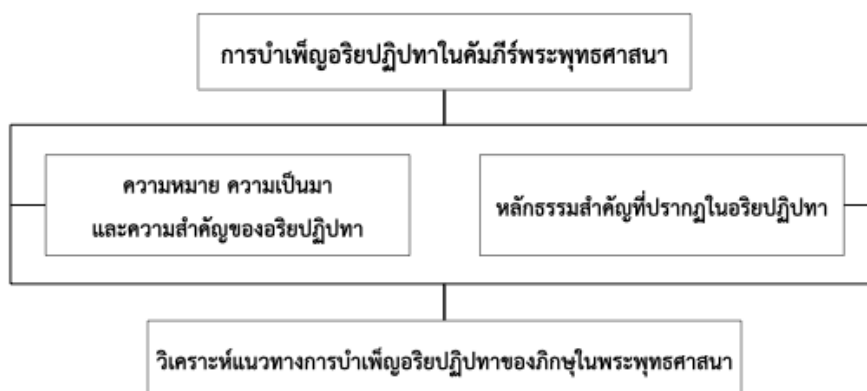
การศึกษาวเคราะห์ในขั้นนี้ ผู้วิจัยได้วิเคราะห์ ตีความ อธิบายขยายนัยจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ (Primary Source) คือ พระไตรปิฎก และเอกสารชั้นทุติยภูมิ (Secondary Source) คือ อรรถกถา ฎีกา ปกรณ์วิเสส เอกสาร บทความทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ที่ผู้วิจัยเห็นว่าน่าจะมีการอธิบายเพิ่มเติม ในกรณีที่เห็นว่าจะต้องมีการอธิบายและขยายความเพื่อให้เกิดความชัดเจนมากยิ่งขึ้น

สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ นำเสนอผลการวิจัย

ขั้นตอนสุดท้าย จะได้สรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ 3 ประการ จากนั้นจะเสนอแนะความคิดเห็นเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์และเสนอให้มีการทำการศึกษาวิจัยในประเด็นที่งานวิจัยนี้ยังไม่ได้ศึกษาต่อไป

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ในการวิจัยนี้ ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการวิจัยไว้ดังต่อไปนี้

ผลการวิจัย

1. ความหมาย ความเป็นมา และความสำคัญของอริยปฏิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

คำว่า อริยปฏิบัติ มาจากคำภาษาบาลี 2 คำ คือ อริย+ปฏิบัติ คำว่า อริยปฏิบัติ ได้แก่ ข้อปฏิบัติของพระอริยเจ้า หรือหลักการปฏิบัติของบุคคลผู้ไกลจากกิเลสที่กำจัดด้วยมรรคอันประเสริฐตามภูมิธรรมของตน ได้แก่ ข้อปฏิบัติของพระอริยบุคคลเหล่านี้ คือ พระโสดาบัน พระสกทาคามี พระอนาคามี และพระอรหันต์

อริยปฏิบัติจำแนกเป็น 9 ประการ มีความเป็นมาในหลายลักษณะ ส่วนมากเกิดจากเหตุการณ์ที่พระอริยสาวก 8 องค์ และภิกษุหมู่ใหญ่สนทนากันแล้วพากันไปทูลถามกับพระพุทธเจ้า และมี 3 ปฏิบัติที่เกิดจากพระพุทธเจ้าแสดงเอง คือ อริยวังสปฏิบัติ ธัมมทนายาหปฏิบัติ และตวฏกปฏิบัติ อริยปฏิบัติทั้ง 9 ประการมีความเป็นมาและสาระสำคัญ ดังต่อไปนี้

(1) อริยวังสปฏิบัติ คือ ข้อปฏิบัติอันเป็นวงศ์ของพระอริยเจ้า ได้แก่ 1) ความสันโดษด้วยจีวร บิณฑบาต เสนาสนะ และความยินดีในการเจริญกุศลและละอกุศล (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 21 ข้อ 28)

(2) รตนีตปฏิบัติ คือ ข้อปฏิบัติที่เปรียบเทียบการปฏิบัติเหมือนรถ 7 ผลัด เพื่อแสดงว่าการปฏิบัติเพื่อวิสุทธิ 7 เหมือนรถ 7 ผลัด ที่ส่งให้ถึงที่หมาย (รถจึงมิใช่ที่หมาย แต่ส่งถึงที่หมายได้ ในท้ายที่สุดของการปฏิบัติก็จะถึงเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา คือ ญาณทัสสนวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งญาณทัสสนะ) (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 12 ข้อ 252-260)

(3) มหาโคสิงคปฏิบัติ คือ ข้อปฏิบัติของภิกษุผู้งามในป่าใหญ่ ได้แก่ ภิกษุที่หมั่นทำความเพียรเพื่อกิเลส ด้วยการนั่งคุ้งบัลลังก์ ตั้งกายตรง ดำรงสติไว้เฉพาะหน้าจนกว่าจิตจะหมดความยึดมั่นถือมั่นหลุดพ้นจากอาสวกิเลส (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 12 ข้อ 332-345)

(4) มหาสุญญตาปฏิบัติ คือ ข้อปฏิบัติว่าด้วยสุญญตาวิหระธรรม (ธรรมเครื่องอยู่ด้วยความว่าง) (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 14 ข้อ 185-196 หน้า 222-233)

(5) อนังคณปฏิบัติ คือ ข้อปฏิบัติของบุคคลผู้ไม่มีกิเลสเพียงดั่งเนิน ได้แก่ ปฏิบัติเพื่อละระคะ โทสะ โมหะ หรือกิเลสที่เป็นมลทินใจ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 12 ข้อ 57-63)

(6) ธัมมทนายาหปฏิบัติ คือ ข้อปฏิบัติว่าด้วยทนายาหแห่งธรรม ไม่ประสงค์ให้เป็นทนายาหแห่งามิส เพราะจะเป็นเหตุให้ภิกษุบางพวกยึดติดในลาภสักการะ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 12 ข้อ 29-33)

(7) โมนะยปฏิบัติ คือ ข้อปฏิบัติเพื่อความเป็นมุนี ที่เริ่มต้นด้วยให้มีความอดุทธาสนะในการทำ ความเพียร สำรวมใจไม่ให้หวั่นไหวทั้งตอนอยู่ในป่าและในบ้าน สำรวมในปาริสุทธิสีล มักน้อยสันโดษ สมาทานธุดงค์ รักษาวัตรเกี่ยวกับเสนาสนะ เจริญโลภุตรมาน เทียวภิกขาจารเลี้ยงชีพและยินดีในปฏิบัติ 4 ประการ (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 25 ข้อ 685-729)

(8) ตวฏกปฏิบัติ คือ ข้อปฏิบัติของภิกษุผู้กำจัดการธรรมอย่างเร็วพลัน สอนให้กำจัดการธรรมที่เป็นรากเหง้าแห่งกิเลสเครื่องเน่นซ้ำด้วยปัญญา ได้แก่ 1) อวิชชา (ความไม่รู้) 2) โยนิโสมนสิการ (การมนสิการโดยไม่แยกคาย) 3) อัสมิมานะ (ความถือตัว) 4) อหิริกะ (ความไม่ละอาย) 5) อนัตตปละ (ความไม่เกรงกลัว) และ 6) อุทธัจจะ (ความฟุ้งซ่าน) (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 25 ข้อ 922-41)

(9) จันทุปมปฏิบัติ คือ ข้อปฏิบัติว่าด้วยการเปรียบเทียบภิกษุกับดวงจันทร์ พระพุทธเจ้าได้ทรงเปรียบเทียบการประทุติตัวของพระมหากัสสปะต่อตระกูลที่แม้จะเข้าไปสู่ตระกูลก็จะสำรวม ระมัดระวัง ไม่คลุกคลีจนเกิดความสนิทสนมมาก แม้จะได้รับลาภสักการะก็จะไม่ยึดติด จะบริโภคปัจจัยที่ได้ด้วยความมัก

น้อยสันโดษ เหมือนกับพระจันทร์ที่จะลอยเด่นกลางท้องฟ้า ไม่ยอมให้เมฆหมอกบดบัง (พระไตรปิฎก ภาษาไทย เล่ม 16 ข้อ 146)

อริยปฏิบัติทั้ง 9 ประการมีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนาหลายฝ่าย คือ 1) พระพุทธเจ้าในฐานะผู้ตรัสรู้แล้วแสดงอริยวັงสปฏิบัติ 2) หลักธรรมในฐานะเป็นหลักการปฏิบัติที่เกิดจากพระปัญญาตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า และมาตรฐานการปฏิบัติของพระอริยเจ้าทั้งหลาย 3) พระอริยสาวกในฐานะผู้ปฏิบัติตามอริยปฏิบัติแล้วบรรลุเป็นพระอรหันต์ จนได้เป็นพยานในการตรัสรู้ของพระพุทธเจ้า และ 4) อุบาสกอุบาสิกาในฐานะกลุ่มชนผู้นับถือพระพุทธศาสนาคอยถวายความอุปถัมภ์บำรุงด้วยปัจจัยอันควรแก่สมณบริภคแล้วคอยรับฟังคำสั่งสอนแล้วนำไปปฏิบัติจนได้รับผลการปฏิบัติตามสมควรแก่ความเพียรพยายามของตน

2. หลักธรรมสำคัญที่ปรากฏในอริยปฏิบัติ

หลักธรรมในอริยปฏิบัติที่มีที่มาจาก 3 ส่วนด้วยกัน คือ 1) หลักธรรมที่เป็นพุทธภาษิต (หลักธรรมที่พระพุทธเจ้าแสดงด้วยพระองค์เอง) ได้แก่ อริยวັงสปฏิบัติ เป็นหลักธรรมที่เกิดจากการสนทนาของพระมหาสาวกแล้วไปทูลถามพระพุทธเจ้า เช่น มหาโคสคกปฏิบัติ มหาสุญญตาปฏิบัติ อัมมทาทปฏิบัติ โมเนยปฏิบัติ ตวฏกปฏิบัติ และ จันทูปมปฏิบัติ 2) หลักธรรมที่เป็นเถรภาษิต ได้แก่ รัตนัตถปฏิบัติ และอนังคนปฏิบัติ 3) หลักธรรมที่ตอนต้นเป็นเทวดาภาษิตและตอนหลังเป็นพุทธภาษิต ได้แก่ ตวฏกปฏิบัติ

หลักธรรมสำคัญที่ปรากฏในอริยปฏิบัติทั้ง 9 ประการ มีรายละเอียดแตกต่างตามความเป็นมาและสาระสำคัญของพระสูตร กล่าวโดยสรุปดังต่อไปนี้

(1) อริยวັงสปฏิบัติ มีหลักธรรมสำคัญ คือ 1) จีวรสันโดษ (ความสันโดษด้วยจีวร) 2) บิณฑบาตสันโดษ (ความสันโดษด้วยบิณฑบาต) 3) เสนาสนสันโดษ (ความสันโดษด้วยเสนาสนะ) และ 4) ภาวนาปหานารามตา (ความยินดีในการเจริญกุศลและละอกุศล) (อรรถกถาภาษาไทย ข้อ 28)

(2) รัตนัตถปฏิบัติ มีหลักธรรมสำคัญ คือ วิสุทธิ 7 คือ 1) สิววิสุทธิ (ความหมดจดแห่งศีล) 2) จิตตวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งจิต) 3) ทิฐิวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งทิฐิ) 4) กังขาวิตรณวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งญาณเครื่องข้ามพ้นความสงสัย) 5) มัคคามัคคญาณทัสสนวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งญาณที่รู้เห็นว่าเป็นทางหรือไม่ใช่ทาง) 6) ปฏิภาณญาณทัสสนวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งญาณที่รู้เห็นทางดำเนิน) และ 7) ญาณทัสสนวิสุทธิ (ความหมดจดแห่งญาณทัสสนะ) (อรรถกถาภาษาไทย ข้อ 252-260)

(3) มหาโคสคกปฏิบัติ มีหลักธรรมสำคัญ 2 ขั้นตอน คือ ก่อนปฏิบัติ ต้องไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ จากนั้นทำความเพียรตามหลักฐาน 4 อย่าง คือ 1) เพียรระวังไม่ให้อกุศลเกิด 2) เพียรละอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว 3) เพียรทำกุศลธรรมให้เกิด และ 4) เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นไว้ (อรรถกถาภาษาไทย ข้อ 332-345)

(4) มหาสุญญตาปฏิบัติ มีหลักธรรมสำคัญ คือ สุญญตาวิหารธรรม (ธรรมเครื่องอยู่ด้วยความว่างของพระชินาสพทั้งหลาย เรียกอีกอย่างหนึ่งว่า สุญญตผลสมบัติ) (อรรถกถาภาษาไทย ข้อ 185-196)

(5) อนังคนปฏิบัติ มีหลักธรรมสำคัญ คือ ทำความเพียรเพื่อละกิเลสเพียงดั่งเนินโดยสรุป คือ รากะ โทสะ โมหะ หรือกิเลสที่เป็นมลทินใจ (อรรถกถาภาษาไทย ข้อ 57-63)

(6) อัมมทาทปฏิบัติ มีหลักธรรมสำคัญ คือ ปฏิบัติตนเป็นธรรมทาท (รับมรดกธรรม) คือ ศึกษาและปฏิบัติตามธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ดำเนินตามรอยพระบาทแห่งพระพุทธองค์ ขณะเดียวกันก็ไม่เป็นอามิสทาท (ไม่รับมรดกอามิส) คือ ไม่คอยจ้องแต่จะรับปัจจัย 4 หรือปรนเปรอตนเองด้วยปัจจัย 4 อันเกิดขึ้น แล้วศึกษาพัฒนาตนจนละอุปกิเลสทั้ง 16 ประการได้ (อรรถกถาภาษาไทย ข้อ 29-33)

(7) โมนะยปฏิบัติปทา มีหลักธรรมสำคัญ คือ 1) มีความอดสาหะในการทำสมาธิเพียรเพื่อเพิกเลศ 2) อยู่ในบ้านต้องทำให้สงบทั้งในยามถูกด่าและยามมีคนกราบไหว้ 3) อยู่ในป่าต้องระวังไม่ให้ผู้อื่นรำคาญและอนิฏฐารมณ์ครอบงำจิตใจ 4) สำรวมในปาริสุทธิสีล 4 5) มีความปรารถนาล้น 6) สมาทานอุตงค์และวัตรเกี่ยวกับเสนาสนะ 7) ขวนขวายในโลกุตระมาน 8) บำเพ็ญภิกขาจารวัตร (บิณฑจาริกวัตร) และ 9) ยินดีในปฏิบัติปทา 4 (อรรถกถาภาษาไทย ข้อ 685-729)

(8) ตวฏกปฏิบัติปทา มีหลักธรรมสำคัญ คือ 1) ธรรมที่ปฏิบัติแล้วทำให้ไม่ยึดมั่นถือมั่นอะไรๆ ในโลกดับไป ได้แก่ ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) 2) การละมานะ และ 3) การสงบกิเลสมีรากเป็นต้น 4) ความเจริญหรือความดีที่เป็นปฏิบัติปทาของพระพุทธเจ้า ได้แก่ 1) ปารุสสิทิสีล 4 และ 2) ไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) (อรรถกถาภาษาไทย ข้อ 922-941)

(9) จันทุปมปฏิบัติปทา มีหลักธรรมสำคัญ คือ (1) การปฏิบัติต่อตระกูล คือ 1) เธอทั้งหลายจงเป็นเหมือนดวงจันทร์ 2) จงพรากกายและจิตออก 3) เป็นผู้ใหม่เป็นนิจ และ 4) ไม่ค่นองเข้าไปสู่ตระกูล (2) การวางใจของภิกษุผู้เข้าไปสู่ตระกูล คือ 1) จิตของภิกษุผู้เข้าไปสู่ตระกูล 2) ไม่พึงข้อง 3) ไม่ยึด และ 4) ไม่ติดในตระกูล (อรรถกถาภาษาไทย ข้อ 146)

อริยปฏิบัติปทาทั้ง 9 ประการมีคุณค่าและเป็นประโยชน์เกื้อกูลต่อพระพุทธศาสนาแตกต่างกันดังต่อไปนี้ (1) หลักการปฏิบัติเป็นประโยชน์และเกื้อกูลต่อการดำรงชีพด้วยความสันโดษ ได้แก่ อริยวัธสปฏิบัติปทา (2) หลักการปฏิบัติเป็นประโยชน์และเกื้อกูลต่อการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ รทวินีตปฏิบัติปทา มหาโคสคปฏิบัติปทา มหาสุญญตาปฏิบัติปทา อนังคนปฏิบัติปทา อัมมทายาทปฏิบัติปทา โมนะยปฏิบัติปทา และตวฏกปฏิบัติปทา (3) หลักการปฏิบัติเป็นประโยชน์และเกื้อกูลต่อการปฏิบัติเพื่อบรรลุธรรม ได้แก่ มหาโคสคปฏิบัติปทา และตวฏกปฏิบัติปทา (4) หลักการปฏิบัติเป็นประโยชน์และเกื้อกูลต่อการดำรงสมณเพศให้ดำเนินไปอย่างบริสุทธิ์และยาวนานโดยปราศจากอุปสรรคหรือสิ่งรบกวน ได้แก่ มหาสุญญตาปฏิบัติปทา (5) หลักการปฏิบัติเป็นประโยชน์และเกื้อกูลต่อพระพุทธเจ้า ด้วยการตั้งใจศึกษาคำสอนของพระองค์ ปฏิบัติตามและเผยแผ่แก่คนอื่นตามสติปัญญาของตน ได้แก่ อัมมทายาทปฏิบัติปทา และ (6) หลักการปฏิบัติเป็นประโยชน์และเกื้อกูลต่อการปฏิบัติคฤหัสถ์ผู้ถวายการอุปถัมภ์บำรุงปัจจัยอันควรแก่สมณบริโศค ได้แก่ จันทุปมปฏิบัติปทา

3. วิเคราะห์แนวทางการบำเพ็ญอริยปฏิบัติปทา

ภิกษุในพระพุทธศาสนาที่ยังเป็นพระเสขะ คือ ยังเป็นผู้ต้องศึกษาอบรมเพื่อบรรลุธรรมขั้นสูงต่อไป จนกว่าจะบรรลุเป็นพระอรหันต์ มีความจำเป็นต้องศึกษาอบรมต่อไป อรรถกถากันทรกสูตรได้แสดงแนวทางการศึกษาของพระเสขะเพื่อจะทำให้ภิกษุเป็นผู้มีคุณสมบัติสมบูรณ์ไว้ว่า 1) ภิกษุต้องรักษาปาริสุทธิสีล 4 ให้บริบูรณ์ 2) เรียนพระพุทธพจน์ตามกำลัง 3) บำเพ็ญอริยปฏิบัติปทาให้บริบูรณ์ 4) มีตนเป็นพยานในการปฏิบัติตามอริยวัธซึ่งมีความสันโดษในปัจจัย 4 และ 5) ยินดีใจการเจริญภาวนาสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐานเพื่อบรรลุธรรมตามสมควรแก่การปฏิบัติจนกว่าจะสำเร็จเป็นพระอรหันต์ซึ่งเป็นเป้าหมายสูงสุดในพระพุทธศาสนา (อรรถกถาภาษาไทย เล่ม 3 ข้อ 2)

แนวทางการบำเพ็ญอริยปฏิบัติปทาทั้ง 9 ประการ สามารถสรุปได้ดังต่อไปนี้

(1) ผู้บำเพ็ญอริยวัธสปฏิบัติปทา มีแนวทางการบำเพ็ญที่สำคัญ 4 ประการ คือ 1) จีวรสันโดษ (ความสันโดษด้วยจีวร) 2) ปินทปาตสันโดษ (ความสันโดษด้วยบิณฑบาต) 3) เสนาสนสันโดษ (ความสันโดษด้วยเสนาสนะ) และ 4) ภาวนาปทานารามตา (ความยินดีในการเจริญกุศลและละอกุศล) ภิกษุต้องแสวงหาปัจจัย 4 ตามหลักพระธรรมวินัย ไม่หลอกลวงคนอื่นเลี้ยงชีพ เมื่อได้ปัจจัย 4 มาแล้วก็ใช้สอยด้วยความสันโดษในปัจจัย

เครื่องเลี้ยงชีพ ตอนที่ได้อกัไม่ยินดี หลงใหลมัวเมาในปัจจัย ตอนไม่ได้ก็ไม่ได้เสียใจ คงใช้สอยปัจจัยเท่าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพ ขณะเดียวกันก็เอาใจใส่ในการทำความเพียรเพื่อละอกุศลและเจริญกุศลให้เกิดขึ้น (สมเด็จพระพุฒาจารย์ (สมเด็จพระสังฆราช) 2554) การดำเนินชีวิตของพระสงฆ์ผู้เป็นสมณะเหล่าตาคายบุตรนั้น พระพุทธองค์กำหนดให้พึ่งพาอาศัยปัจจัย 4 แต่การอาศัยปัจจัย 4 นั้นไม่ต้องการให้มีมากเกินไปจนมอมเมากิเลส และไม่ให้น้อยเกินไปจนทำให้ตัวเองเดือดร้อน สำหรับภิกษุผู้ถือสันโดษในปัจจัย 4 นั้นมีคำสอนให้ยึดหลักปฏิบัติที่เรียกว่า อริยวัธสปฏิบัติ (ข้อปฏิบัติอันเป็นวงศ์ของพระอริยเจ้า) แบ่งเป็น 2 ขั้นตอน คือ

ขั้นตอนที่ 1 คือ การบริโภคปัจจัยเท่าที่จำเป็นต่อการดำรงชีพของภิกษุในภาวะปกติ ได้แก่ การใช้สอยจีวรด้วยความสันโดษ การบริโภคอาหารบิณฑบาตด้วยความสันโดษ การใช้สอยเสนาสนะ (ที่อยู่อาศัย) ด้วยความสันโดษ

ขั้นตอนที่ 2 คือ การฝึกหัดพัฒนาตนเพื่อเจริญกุศลและละอกุศลอันจะนำตนสู่ความเป็นผู้ประเสริฐ หรือ พัฒนาคณะความเป็นพระอริยเจ้าตามลำดับ แสดงให้เห็นภาพรวมวิถีชีวิตของพระสงฆ์ใน 2 ด้าน คือ ในตอนดำรงเพศเป็นภิกษุอยู่ก็ให้พึ่งพาอาศัยปัจจัย 4 เท่าที่จำเป็น ไม่ให้มีมากเกินไปจนเป็นการพอกพูนส่งเสริมกิเลส และเบียดเบียนคุณวิเศษ ไม่ให้น้อยเกินไปจนทำให้ตนใช้ชีวิตด้วยความขาดแคลน หากแต่ให้มีอย่างเพียงพอต่อการรักษาชีวิตให้มีเวลาและมีแรงศึกษาและปฏิบัติตามพระธรรมวินัยที่พระพุทธเจ้าประกาศไว้

ในด้านหลักการบำเพ็ญอริยวัธสปฏิบัติ สรุปลักษณะสำคัญได้ดังต่อไปนี้ (1) การใช้ผ้าตามหลักอรรถกถาหมวดจีวรปฏิสังยุต 2 ชนิด คือ 1) ถือบ้างสุกจีวรเป็นวัตร และ 2) ถือบ้างไตรจีวรเป็นวัตร (2) การบริโภคบิณฑบาตตามหลักอรรถกถาหมวดโภชนปฏิสังยุต 5 หมวด คือ 1) การถือบิณฑบาตเป็นวัตร 2) ถือบิณฑบาตตามลำดับบ้านเป็นวัตร 3) ถือบิณฑบาตในอาสนะเดียวเป็นวัตร 4) ถือบิณฑบาตในบาตรเป็นวัตร และ 5) ถือบิณฑบาตที่ถวายภายหลังเป็นวัตร (3) การนุ่งห่มผ้าตามหลักอรรถกถาหมวดเสนาสนปฏิสังยุต 5 หมวด คือ 1) ถือบิณฑบาตเป็นวัตร 2) ถือบิณฑบาตเป็นวัตร 3) ถือบิณฑบาตเป็นวัตร 4) ถือบิณฑบาตเป็นวัตร 5) ถือบิณฑบาตเป็นวัตร และ 6) ถือบิณฑบาตเป็นวัตร และ (4) ยินดีในการเจริญกุศลและละอกุศล โดยความมุ่งหมายแล้ว ได้แก่ หลักการปฏิบัติเพื่อบรรลุนิพพาน หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัตินี้เรียกว่า โพธิปักขิยธรรม 37 ประการ (อรรถกถาภาษาไทย ข้อ 28)

(2) ผู้บำเพ็ญอริยวัธสปฏิบัติ มีแนวทางการบำเพ็ญที่สำคัญ คือ บำเพ็ญหลักวิสุทธิ (ความบริสุทธิ์หมดจดจากกิเลส) 7 ขั้นตอน ต้องดำเนินชีวิตด้วยความมักน้อยสันโดษและทำความเพียรเพื่อละกิเลสตามลำดับ คือ รักษาศีลให้บริสุทธิ์ เจริญจิตภาวนาให้เกิดสมาธิ พัฒนาปัญญาเพื่อให้ทวิวิสุทธิ จินตมรรค ความสงสัย เข้าใจชัดถึงทางปฏิบัติที่ถูกต้องและไม่ถูกต้อง จนเกิดความรู้ชัดในหลักปฏิบัติที่ถูกต้อง อันจะนำไปสู่ความเห็นแจ้งด้วยญาณ (ความรู้) ระณินตสูตรเป็นหลักการปฏิบัติเพื่อถึงความบริสุทธิ์หมดจดจากกิเลสที่เรียกว่า วิสุทธิ แนวทางการปฏิบัติของปฏิปัธสนีจะยึดหลักซึ่งไปตามลำดับ ไม่อาจตัดตอนได้จากธรรมอื่นๆ จำต้องอาศัยกันเรื่อยไปอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้เกิดความบริสุทธิ์เป็นขั้นๆ จนบรรลุนิพพานจะขอเสนอแนะแนวพิจารณาวิสุทธิ 7 ดังต่อไปนี้

1) พิจารณาในกรอบของไตรสิกขาที่อธิบายได้ว่า 1) สิลสิกขา คือ การศึกษาเรื่องกายหรือพฤติกรรม ย่อมจำเป็นต่อการการดำเนินชีวิตของภิกษุ เพราะเป็นการศึกษาเพื่อพัฒนาพฤติกรรมทางกายและวาจา หากพฤติกรรมหรือความประพฤติไม่บริสุทธิ์ย่อมอาจส่งผลต่อการพัฒนาจิต เช่น หากภิกษุต้องอาบัติข้อใดข้อหนึ่งย่อมเป็นอันตรายอิทธิกรรมไม่สามารถฝึกจิตให้เกิดสมาธิขั้นสูงได้ 2) จิตตสิกขา คือ การศึกษาเรื่องจิต จำต้อง

อาศัยวิธีการที่ถูกต้องและอาศัยความเพียรของบุคคลที่มีศีลบริสุทธิ์เป็นพื้นฐาน หากฝึกจิตด้วยวิธีไม่ถูกต้อง ย่อมไม่เกิดสมาธิซึ่งจะส่งผลให้ไม่อาจทำให้ปัญญาเกิดขึ้นได้ 3) ปัญญาสิกขา คือ การพัฒนาปัญญาเป็นเป้าหมายของการพัฒนาตนตามแนวทางพระพุทธศาสนา

2) พิจารณาในกรอบวิสุทธิ 7 ก็จะเห็นความเกี่ยวเนื่องกันของธรรมหมวดนี้ ดังคำอธิบายของพระปุลณมณฺฑานีบุตรว่า 1) สีลวิสุทธิ มีจิตตวิสุทธิเป็นเป้าหมาย 2) จิตตวิสุทธิ มีทิวฏฐิวิสุทธิเป็นเป้าหมาย 3) ทิวฏฐิวิสุทธิ มีกัณฺหาวิตรณวิสุทธิเป็นเป้าหมาย 4) กัณฺหาวิตรณวิสุทธิ มีมคฺคามคฺคญาณทสฺสนวิสุทธิเป็นเป้าหมาย 5) มคฺคามคฺคญาณทสฺสนวิสุทธิ มีปฏิปทาญาณทสฺสนวิสุทธิเป็นเป้าหมาย 6) ปฏิปทาญาณทสฺสนวิสุทธิ มีญาณทสฺสนวิสุทธิเป็นเป้าหมาย และ 7) ญาณทสฺสนวิสุทธิ มีอนุปาทาปริณิพพานเป็นเป้าหมาย (อรรถกถาภาษาไทย ข้อ 252-260)

(3) ผู้บำเพ็ญมหาโคสึงคปฏิปทา มีแนวทางการบำเพ็ญที่สำคัญ คือ การไม่คลุกคลีด้วยหมู่คณะ จากนั้นค่อยทำความเพียรตามหลักปธาน 4 ประการ คือ 1) เพียรระวังไม่ให้อกุศลเกิด 2) เพียรละอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว 3) เพียรทำกุศลธรรมให้เกิด และ 4) เพียรรักษากุศลที่เกิดขึ้นไม่ให้เสื่อม มหาโคสึงคปฏิปทาเป็นหลักการปฏิบัติที่เกี่ยวกับความเพียรเพื่อกิเลส หลักธรรมข้อนี้พบได้ในธรรมหลายหมวดแต่อาจมีชื่อต่างกัน ความเพียรชอบ (สัมมปธาน) เป็นธรรมที่ผู้ประพฤติพรหมจรรย์ทุกคนจะต้องกระทำให้มีในตน ดังพุทธดำรัสว่า “ปา โคสึงคสาลวันจะพึงงามด้วยภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ ผู้กลับจากบิณฑบาตภายหลังฉันภัตตาหารเสร็จแล้ว นั่งขัด สมาธิตั้งกายตรงดำรงสติไว้เฉพาะหน้าว่า ตราบใดที่จิตของเรายังไม่หมดความถ้อยมน (และ) ไม่หลุดพ้นจากอาสวะ ตราบนั้นเรายังไม่หลุดจากที่นั่น” (พระไตรปิฎกภาษาไทย เล่ม 12 ข้อ 345) ซึ่งจำแนกเป็น การทำความเพียรเพื่อละกิเลส 4 ประการ คือ 1) เพียรป้องกันหรือระงับอกุศลไม่ให้เกิดขึ้น 2) เพียรละหรือกำจัดอกุศลที่เกิดขึ้นแล้ว 3) เพียรเจริญหรือสร้างกุศลที่ยังไม่เกิด และ 4) เพียรรักษาและส่งเสริมกุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้ดำรงมั่นต่อไป (อรรถกถาภาษาไทย ข้อ 332-376)

(4) ผู้บำเพ็ญมหาสุญญตาปฏิปทา มีแนวทางการบำเพ็ญที่สำคัญ คือ สุญญตาวิหารธรรม (ธรรมเครื่องอยู่ด้วยความว่างของพระชินาสพทั้งหลายน ไม่คลุกคลีอยู่กับหมู่คณะ ปลีกตัวไปทำความเพียรแล้วดำเนินชีวิตด้วยความการมีสติสัมปชัญญะ และอยู่ด้วยความว่างจากกิเลสเป็นต้น

มหาสุญญตาปฏิปทาเป็นหลักการปฏิบัติสำหรับแก้ปัญหาคคลุกคลีกับหมู่คณะที่จะนำไปสู่ปัญหาความวุ่นวาย ไม่มีเวลาบำเพ็ญสมณธรรมจนไม่สามารถพบความสุขในการประพฤติพรหมจรรย์ได้ หลักการปฏิบัตินี้มีความลึกซึ้งมาตามลำดับ เกี่ยวข้องกับกรรมฐานทั้งสมถกรรมฐานและวิปัสสนากรรมฐาน หลังจากบรรลุดูธรรมแล้วก็ให้มีความระมัดระวัง มีสติสัมปชัญญะอยู่เสมอ เป็นข้อปฏิบัติเพื่อป้องกันฉันทระคะในกามคุณ 5 ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตอนท้ายพระพุทธองค์ได้ทรงแสดงวิธีปฏิบัติต่อสาวกอย่างจริงจัง คือ จะไม่ทรงประทับประคองสาวกตลอดเวลา แต่จะทรงเข้มงวดกดขี่ให้สาวกเอาจริงเอาจังในการกระทำความเพียรดำเนินสาวกที่ไม่เอาจริง จะชมสาวกที่กระทำความดี แต่สำหรับสาวกที่ปฏิบัติดีตามก็จะยกย่องสรรเสริญ ทั้งนี้ก็เพื่อให้สาวกของพระองค์มาเสียเวลากับการคลุกคลีกับหมู่คณะโดยไม่เกิดประโยชน์ (อรรถกถาภาษาไทย ข้อ 185-196)

(5) ผู้บำเพ็ญอนัคนกปฏิปทา มีมีแนวทางการบำเพ็ญที่สำคัญ คือ ทำความเพียรเพื่อละกิเลสเพียงดั่งเนินโดยสรูป คือ รากะ โทสะ โมหะ หรือกิเลสที่เป็นมลทินใจ รอจนกว่าจะละกิเลสมีรากะเป็นต้นได้อย่างสิ้นเชิง อนัคนกปฏิปทาเห็นได้ชัดว่าเป็นข้อปฏิบัติที่พระพุทธองค์สอนเพื่อเป็นเกณฑ์ตัดสินความประพฤติตามความปรารถนาชั่วของภิกษุในพระพุทธศาสนา 13 ประการ ขณะเดียวกันหากภิกษุพบให้ภิกษุรูปอื่นทำก็ต้องตักเตือน เมื่อทราบชัดจนถึงอิจฉวจารที่เป็นอกุศลชัดเจนแล้วทั้ง 13 ประการแล้วนำมาแก้ไข ก็จะสามารถ

ป้องกันและแก้ไขความปรารถนาที่ไม่ดีของภิกษุได้ถึง 5 ด้าน คือ 1) ป้องกันความประพฤติเสียหายเกี่ยวกับการต้องอาบัติ ด้วยการไม่ยอมให้ภิกษุรู้ว่าตัวเองต้องอาบัติ หากจะมีคนโจทก์ก็อย่าให้โจทก์ในที่ลับ และให้ภิกษุที่เสมอกับตัวเท่านั้นเป็นผู้โจทก์ 2) ป้องกันความประพฤติเสียหาย เกี่ยวกับการอยากได้รับการยอมรับมากกว่าคนอื่น ด้วยการอยากให้พระพุทธเจ้าสอบถามบ่อยๆ ตอนเข้าไปรับบิณฑบาตในหมู่บ้านก็ต้องการให้มีภิกษุแวดล้อมมากๆ 3) ต้องการได้อาสนะ น้ำ และอาหารบิณฑบาตมากกว่าภิกษุอื่น 4) ต้องการได้โอกาสแสดงความรู้ คือ กล่าวสัมโมทนียกถาและแสดงธรรมแก่ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา และ 5) ต้องการได้รับสักการะ ความเคารพ นับถือ บูชาจากภิกษุ ภิกษุณี อุบาสกและอุบาสิกา ความปรารถนาเหล่านี้หากไม่ระวังจะทำให้ภิกษุถูกความอิจฉาริษยาหรือถูกความโลภในชื่อเสียงและลาภสักการะครอบงำ (อรรถกถาภาษาไทย ข้อ 5-63)

(6) ผู้บำเพ็ญธัมมทนายปฏิบัติปฏิบัติ มีแนวทางการบำเพ็ญที่สำคัญ คือ ให้หมั่นศึกษาและปฏิบัติตามธรรมที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้ ดำเนินตามรอยพระบาทแห่งพระพุทธองค์ เมื่อได้ลาภสักการะก็ให้ใช้สอยปัจจัย 4 ด้วยความมกน้อยสันโดษ เมื่อภิกษุในพระพุทธศาสนาผู้ดำเนินชีวิตตามแนวทางแห่งธัมมทนายปฏิบัติ เมื่อเกิดความพร้อมทั้งแห่งธรรมแล้ว ย่อมละอุปกิเลส 16 ประการด้วยอริยมรรคมีองค์ 8 แล้วก็จะเป็นผู้สมควรได้รับยกย่องว่าเป็นธรรมทนาย (ผู้รับมรดกธรรม) ของพระพุทธเจ้า จะเป็นผู้นิเวศน์ในวิเวกที่พระพุทธเจ้าสรรเสริญ จะสามารถละบาปอกุศลที่พระพุทธเจ้าสอนให้ละ และจะเป็นผู้รับเร่งทำความเพียรเพื่อเพิ่มพูนวิเวก (พระนิพพาน) ในด้านชีวิตความเป็นอยู่ ภิกษุนั้นก็จะไม่ตกเป็นทาสของอามิส (จะไม่เป็นอามิสทนาย) จะบริโภคปัจจัยที่มีคนนำมาถวายด้วยความมกน้อยสันโดษ รมัตถะวังมนำลาภสักการะหรือปัจจัย 4 ที่คนนำมาถวายมาปรนเปรอตนจนตกเป็นทาสของตนหา (อรรถกถาภาษาไทย ข้อ 29-33)

(7) ผู้บำเพ็ญโมเนยยปฏิบัติปฏิบัติ มีแนวทางการบำเพ็ญที่สำคัญ คือ การใส่ใจพัฒนาดนเพื่อความเป็นมุนี ด้วยการหมั่นทำความเพียรเพื่อละกิเลส ดำรงตนด้วยความสงบสำรวมมกน้อยสันโดษในปัจจัย 4 ไม่โอ้อวดตนว่ามีคุณธรรมเหนือคนอื่น (วคิน อินทสระ, 2546) การบำเพ็ญโมเนยยปฏิบัติปฏิบัติของพระนาลกเถระทำให้สรุปลงได้ 2 แนวทาง คือ

1) คุณค่าด้านการปฏิบัติให้ผลสูงสุด คือ สำเร็จเป็นพระอรหันต์ ดังกรณีพระนาลกเถระท่านก็ได้เป็นพระอริยสาวกเพียงพระองค์เดียวเท่านั้นที่ได้รับพระมหากรุณาคุณจากพระพุทธเจ้าโดยทรงแสดงโมเนยยปฏิบัติปฏิบัติให้ปฏิบัติ ข้อปฏิบัติพิเศษนี้จึงถูกเรียกอีกอย่างหนึ่งว่า นาลกปฏิบัติปฏิบัติ

2) คุณค่าด้านการดำรงชีวิต เนื่องจากโมเนยยปฏิบัติปฏิบัติเป็นข้อปฏิบัติที่ปฏิบัติได้ยากยิ่ง จึงไม่พบว่าพระพุทธเจ้าได้แสดงแก่สาวกท่านอื่น พระอรรถกถาจารย์บรรยายว่า ภิกษุผู้บำเพ็ญโมเนยยปฏิบัติปฏิบัติจำแนกได้ 3 ระดับและมีผลต่อชีวิตแตกต่างกัน คือ 1) ผู้ที่บำเพ็ญอย่างเข้มงวดจะมีชีวิตอยู่ได้เพียง 7 เดือน เพราะอาหารที่รับประทานก็ได้มาลำบาก ที่อยู่ก็ไม่สะดวกสบายต้องย้ายที่อยู่เรื่อยไป เกิดการบีบคั้นทางสังขาร 2) ผู้บำเพ็ญอย่างกลางจะมีชีวิตอยู่ได้ 7 ปี 3) ผู้บำเพ็ญอย่างอ่อนหรืออย่างเพลาจะมีชีวิตอยู่ได้ 16 ปี (อรรถกถาภาษาไทย ข้อ 685-729)

(8) ผู้บำเพ็ญตุวกปฏิบัติปฏิบัติ มีแนวทางการบำเพ็ญที่สำคัญ คือ การพัฒนาชีวิตตามหลักไตรสิกขา ละความถือตัว ผีกัดเพื่อละความถือตัว ดำเนินชีวิตด้วยความเรียบง่ายและพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา (ศีล สมาธิ ปัญญา) ตุวกปฏิบัติปฏิบัติเป็นข้อปฏิบัติเพื่อกำจัดบาปธรรมได้เร็วด้วยการพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ ปัญญา เป็นที่น่ายินใจว่า สิลสิกขานี้ท่านมุ่งหมายเอาปาริสุทธศีล 4 เพราะเห็นว่าจะเป็นผลดีต่อการประพฤติพรหมจรรย์ในพระพุทธศาสนา ทั้งนี้เพราะว่าผู้ที่มาบวชเป็นภิกษุมามากจากสกุลต่างๆ กัน สูงบ้าง ต่ำ

บ้าง มีพื้นเพต่างกัน การศึกษาที่ต่างกัน อริยาศัยก็ต่างกัน จึงต้องการกฎหมาย และขนบธรรมเนียม ไว้คอยควบคุม เช่นเดียวกับกฎหมายบ้านเมือง ภิกษุสาวรมในปาติโมกขสังวรมีผลดี คือ ไม่เป็นเหตุให้เพื่อนสมณะด้วยกันเกิดความรังเกียจไม่เกิดความร้อนใจของตัวในเวลาเข้าที่ชุมชนไม่หวาดหวั่นเกรงเขาจะทักท้วงไม่ทำให้ศาสนาฉวมอง และประชาชนยกมือไหว้ด้วยความสนิทใจ ขณะเดียวกัน ภิกษุไม่สาวรมในปาติโมกขสังวรย่อมมีผลเสีย คืออาจเป็นเหตุให้เพื่อนสมณะด้วยกันเกิดความรังเกียจเกิดความร้อนใจของตัวในเวลาเข้าที่ชุมชนหวาดหวั่นเกรงเขาจะทักท้วงทำให้ศาสนาฉวมอง และประชาชนยกมือไหว้ด้วยความไม่สนิทใจภิกษุสาวรมในอินทรี 6 ย่อมมีผลดี คือทำให้ดำรงอยู่ในสมณะเพศได้นานขณะเดียวกัน ภิกษุไม่สาวรมในอินทรี 6 มีผลเสีย คือย่อมพินาศจากพรหมจรรย์ตกสู่เพศฆราวาสเป็นต้น ภิกษุผู้รักษาปริสฐิติศีล 4 ให้บริสฐิตตามสมควรแก่ภาวะของตนๆ เพื่อขัดเกลาศีลให้บริสฐิต เมื่อศีลบริสฐิตแล้ว ก็เป็นเหตุให้จิตบริสฐิต และปัญญาบริสฐิตโดยลำดับจนกระทั่งเป็นผู้บริสฐิตจากกิเลสทั้งปวง เป็นไปเพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์ คือเพื่อพ้นจากทุกข์โดยสิ้นเชิง (อรรถกถาภาษาไทย ข้อ 922-441)

(9) ผู้บำเพ็ญจันตูปมปฏิบัติ มีแนวทางการบำเพ็ญที่สำคัญ คือ การเลี้ยงชีพด้วยความมกน้อย สันโดษในปัจจัย 4 ไม่หวงตระกูล ไม่ยึดติดในลาภสักการะ ต้องวางตัวต่อคฤหัสถ์ผู้ถวายการบำรุงอย่างเหมาะสม ไม่เข้าไปคลุกคลีมาก ไม่ท่างเห็นจนเกินไป ใช้สอยปัจจัยที่คฤหัสถ์ถวายตามที่จำเป็น ไม่ติดใจเมื่อได้ลาภสักการะมาก ไม่เสียใจเมื่อได้ลาภสักการะน้อย จันตูปมปฏิบัติเป็นข้อปฏิบัติที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างภิกษุกับคฤหัสถ์อย่างเหมาะสม คือ ไม่ให้ทำตัวใกล้ชิดคฤหัสถ์มาก ขณะเดียวกันก็ไม่ต้องการให้ทำตัวท่างเห็นมาก แต่ให้เกี่ยวข้องกับคฤหัสถ์เพื่อให้มีโอกาสได้ทำอุปัชฌาย์ต่อกัน คือ คฤหัสถ์จะได้ถวายการอุปถัมภ์บำรุงด้วยปัจจัย 4 และได้ฟังธรรมจากภิกษุ ฝ่ายภิกษุเวลาเข้าไปหาคฤหัสถ์ก็วางตัวเหมาะสม ส้ารวมกาย วาจาใจ มีสติสัมปชัญญะ ไม่ตระหนี่บริษัษ ไม่ยึดติดหรือหลงใหลในลาภสักการะ เมื่อจะแสดงธรรมต้องให้ความสำคัญกับธรรมและมุ่งให้เกิดประโยชน์แก่ผู้ฟังเป็นสำคัญ ไม่ใช่แสดงธรรมเพื่อหวังจะมีชื่อเสียงหรือให้คนมาเคารพนับถือ (อรรถกถาภาษาไทย ข้อ 146)

ภิกษุในพระพุทธศาสนาผู้บำเพ็ญอริยปฏิบัติได้ชื่อว่าพัฒนาตนตามหลักไตรสิกขา คือ ศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อพัฒนาตนสู่ความเป็นอริยบุคคลจำแนกเป็นการพัฒนาชีวิต 3 ด้าน คือ

(1) สีสสิกขา (ศึกษาเรื่องกาย หรือพฤติกรรมให้มีความเรียบร้อย ไม่ทำชั่วทางกายหรือวาจา รวมทั้งการไม่ละเมิดพระวินัย กฎหมายหรือระเบียบของคณะ)

(2) จิตตสิกขา (ศึกษาเรื่องจิต ด้วยการฝึกจิตให้เกิดสมาธิ เป็นจิตที่ควรแก่การพัฒนาให้เกิดปัญญาต่อไป)

(3) ปัญญาสิกขา (ศึกษาเรื่องปัญญาให้รู้แจ้งโลกและรู้เท่าทันความเป็นจริงของชีวิต จนสามารถละกิเลสได้หมดสิ้น) (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตโต), 2561)

ด้วยเหตุนี้ พระพุทธองค์และพระอริยสาวกทั้งหลายจึงให้ความสำคัญกับการศึกษาและการบำเพ็ญอริยปฏิบัติมากด้วยวิธีการต่อไปนี้ คือ (1) ส่งเสริมให้ภิกษุศึกษาอริยปฏิบัติทางจนเกิดความเข้าใจชัดเจน (2) สั่สอนให้ภิกษุบำเพ็ญอริยปฏิบัติอย่างบริสฐิตบริบูรณ์ (3) ยกย่องสรรเสริญภิกษุผู้บำเพ็ญอริยปฏิบัติ และ (4) ภิกษุผู้ปฏิบัติตามให้เป็นที่น่าปรากฏ และหาโอกาสส่งเสริมให้ภิกษุที่มีศรัทธาได้บำเพ็ญอริยปฏิบัติตามความต้องการ ทั้งนี้เพื่อให้ภิกษุทั้งหลายได้ศึกษาปฏิบัติและดำเนินชีวิตตามหลักอริยปฏิบัติซึ่งเป็นปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทรงยกย่องสรรเสริญ พระพุทธองค์และพระอริยสาวกให้ความสำคัญกับการศึกษาและการบำเพ็ญอริยปฏิบัติมาก ดังจะเห็นได้จากมีการส่งเสริมให้ภิกษุศึกษาอริยปฏิบัติทางจนเกิดความเข้าใจชัดเจน สั่สอนให้

บำเพ็ญอริยปฏิบัติอย่างบริสุทธิ์บริบูรณ์ ยกย่องสรรเสริญภิกษุผู้บำเพ็ญอริยปฏิบัติและภิกษุผู้ปฏิบัติตามให้เป็นที่น่าปรากฏ และหาโอกาสส่งเสริมให้ภิกษุที่มีศรัทธาได้บำเพ็ญอริยปฏิบัติตามความต้องการ

องค์ความรู้จากการวิจัย

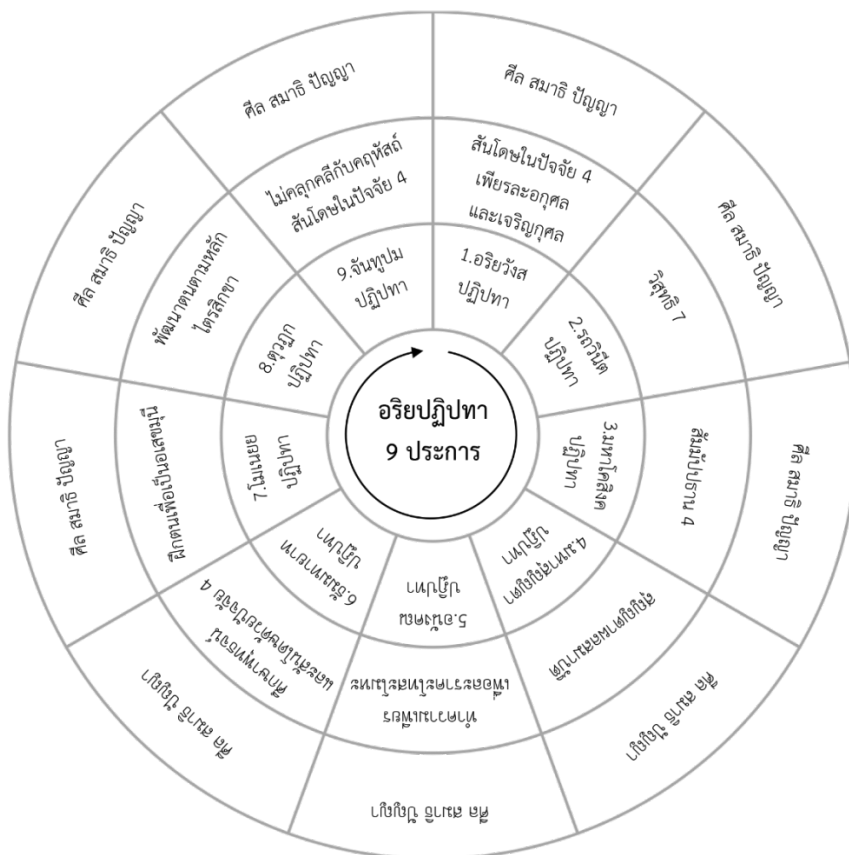
จากการศึกษาเรื่องอริยปฏิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนาทำให้พบว่า อริยปฏิบัติจำแนกเป็นหลักการปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานชีวิตของพระอริยเจ้าในพระพุทธศาสนา จำแนกตามพระสูตรที่พระพุทธเจ้าแสดงได้ 9 ประการ ส่วนมากเกิดจากเหตุการณ์ที่พระอริยสาวก 8 องค์ และภิกษุหมู่ใหญ่สนทนากันแล้วพากันไปทูลถามกับพระพุทธเจ้า และมี 3 ปฏิบัติที่เกิดจากพระพุทธเจ้าแสดงเอง คือ อริยวังสปฏิบัติ ธรรมทายาทปฏิบัติ และตุลภูมิกปฏิบัติ อริยปฏิบัติทั้ง 9 ประการ มีหลักการปฏิบัติสอดคล้องกับหลักการศึกษามหาวิทยาลัยในพระพุทธศาสนา 3 ด้านซึ่งจัดเป็นหลักการพัฒนาด้านในพระพุทธศาสนา 3 ด้าน คือ พัฒนาศีลสิกขา พัฒนาจิตตสิกขา พัฒนา จิตตสิกขาเพื่อปัญญาสิกขา กล่าวคือ

(1) ศีลสิกขา คือ การศึกษาเรื่องกายหรือพฤติกรรมให้สอดคล้องกับหลักพระธรรมวินัย กล่าว คือ 1) ไม่ละเมิดสิกขาบทโดยเฉพาะอาณัติปาติโมกข์ที่พระพุทธเจ้าบัญญัติไว้เป็นพุทธอาณัติ หากละเมิดอาณัติที่แก้ไขได้ก็ต้องกระทำความผิดตามวิธีที่กำหนดไว้ 2) สำรวมอินทรีย์ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ ไม่ให้กิเลสครอบงำได้ 3) เลี้ยงชีพด้วยปัจจัย 4 ที่หามาได้อย่างบริสุทธิ์ ไม่หลอกลวงคนอื่นเลี้ยงชีพ และ 4) พิจารณาใช้สอยปัจจัย 4 ด้วยปัญญา พิจารณาให้เป็นไปตามความหมายและประโยชน์ของสิ่งนั้นๆ ไม่บริโภคด้วยตัณหา

(2) จิตตสิกขา คือ การศึกษาเรื่องจิตหรือสมาธิ ฝึกอบรมจิตหรือพัฒนาคุณภาพและสมรรถภาพของจิต จนเกิดสมาธิ พอเป็นบาทหรือปทัฏฐานแห่งวิปัสสนา จำต้องอาศัยวิธีการที่ถูกต้องและอาศัยความเพียรของบุคคลที่มีศีลบริสุทธิ์เป็นพื้นฐาน หากฝึกจิตด้วยวิธีไม่ถูกต้องย่อมไม่เกิดสมาธิซึ่งจะส่งผลให้ไม่อาจทำให้ปัญญาเกิดขึ้นได้

(3) ปัญญาสิกขา คือ การพัฒนาปัญญาให้เกิดความรู้แจ้งในโลกและสรรพสิ่ง สามารถกำจัดอวิชชากิเลสทั้งหลายได้หมดสิ้น

จะเห็นว่า ในการปฏิบัติเพื่อเข้าถึงจุดหมายของพุทธธรรมนั้น องค์ธรรมหรือตัวการสำคัญที่สุด ที่เป็นตัวตัดสินในขั้นสุดท้าย จะต้องเป็นปัญญา และปัญญาที่ใช้ปฏิบัติการณ์ในขั้นนี้ เรียกชื่อเฉพาะว่า “วิปัสสนา” ดังนั้น การปฏิบัติที่ถูกแท้จึงต้องก้าวมาถึงขั้นวิปัสสนาด้วยเสมอ ส่วนสมาธินั้นแม้จะจำเป็นเพื่อทำจิตให้เหมาะกับการปฏิบัติแต่อาจยึดหยุ่นเลือกใช้ ขึ้นใดขั้นหนึ่งก็ได้ เริ่มแต่ขั้นต้นๆ ที่เรียกว่า วิปัสสนาสมาธิ ซึ่งอยู่ในระดับเดียวกับขณิกสมาธิ และอุปปจารสมาธิเป็นต้นไป อริยปฏิบัติสรุปเป็นแนวทางพัฒนาตามหลักไตรสิกขาได้ดังโมเดลภาพ ดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะ

งานวิจัยนี้ได้ค้นพบองค์ความรู้ที่สำคัญ คือ อริยปฏิบัติซึ่งเป็นข้อปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานชีวิตของพระอริยเจ้าทั้งหลาย คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า และพระอนุพุทธเจ้า เป็นหลักการปฏิบัติที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายยกย่องสรรเสริญ พบว่ามีมากถึง 9 สูตรมีอริยวิมุตติเป็นต้น สามารถนำไปประยุกต์เป็นแนวทางการปฏิบัติเพื่อละกิเลสอันจะทำให้ก้าวพ้นจากภูมิของปุถุชนสู่ภูมิของอริยชนได้ตามสมควรแก่การปฏิบัติของแต่ละบุคคล โดยในการบำเพ็ญอริยปฏิพานี้ให้ความสำคัญกับหลักการศึกษามากกว่าไตรสิกขาในพระพุทธศาสนา 3 ด้าน ที่เรียกว่า ไตรสิกขา คือ 1) สิลสิกขา 2) สมาธิสิกขา และ 3) ปัญญาสิกขา จึงเสนอแนะรายละเอียดเกี่ยวกับอริยปฏิบัติเพื่อเป็นประโยชน์ต่อสังคมและการศึกษาวิจัยต่อไป ดังต่อไปนี้

ข้อเสนอแนะเพื่อนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

จากการศึกษาวิเคราะห์หลักการบำเพ็ญอริยปฏิพานในคัมภีร์พระพุทธศาสนาทำให้เห็นว่า อริยปฏิพานมีความสำคัญใน 2 ฐานะ คือ (1) เป็นข้อปฏิบัติเพื่อทำให้ผู้ปฏิบัติได้เป็นพระอริยเจ้า กล่าวคือ พระอริยสาวกในสมัยพุทธกาลได้ปฏิบัติตามหลักอริยปฏิพานเหล่านี้จึงทำให้ได้สำเร็จเป็นพระอริยสาวก และ (2) เป็นข้อปฏิบัติที่เป็นมาตรฐานชีวิตของพระอริยเจ้า คือ เมื่อสำเร็จเป็นพระอริยเจ้าแล้ว พระอริยเจ้าที่บรรลุ

ธรรมระดับเดียวกันจะมีมาตรฐานการปฏิบัติเป็นอย่างเดียวกัน และกิเลสได้เหมือนกัน แตกต่างกันเพียงคุณวิเศษที่เกิดจากการบำเพ็ญกรรมฐานเท่านั้น จึงเห็นควรนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ ดังต่อไปนี้

1) คณะสงฆ์ หรืออุปัชฌาย์อาจารย์ควรส่งเสริมให้ภิกษุและสามเณรได้ศึกษาอริยปฏิบัติทั้ง 9 ประการจนเข้าใจชัดเจน

2) คณะสงฆ์ หรืออุปัชฌาย์อาจารย์ควรส่งเสริมให้ภิกษุและสามเณรได้บำเพ็ญอริยปฏิบัติตามความต้องการ และส่งเสริมให้บำเพ็ญอย่างแพร่หลาย

3) พุทธบริษัทควรจัดสภาพแวดล้อมและระบบความสัมพันธ์ในสังคมสงฆ์ให้เอื้อต่อการบำเพ็ญอริยปฏิบัติตามสมควรแก่โอกาส เพื่อจะได้ดำเนินตามแนวทางที่พระพุทธเจ้าสรรเสริญ

4) เผยแผ่เรื่องอริยปฏิบัติแก่อุบาสกอุบาสิกา เพื่อให้ทราบหลักการปฏิบัติเกี่ยวอริยปฏิบัติ

ข้อเสนอแนะเพื่อศึกษาวิจัยต่อไป

จากการศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับอริยปฏิบัติในคัมภีร์พระพุทธศาสนาทำให้พบว่า มีเนื้อหาเกี่ยวกับอริยปฏิบัติจำนวนมากหนึ่งที่ไม่ได้เขียนในงานวิจัยนี้ จึงขอเสนอให้มีการศึกษาวิจัยต่อไป เช่น

1) ศึกษาวิเคราะห์อริยปฏิบัติกับการปฏิบัติเพื่อบรรลุดุริยธรรมในพระพุทธศาสนา

2) วิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่างอริยปฏิบัติกับพุทธบัญญัติในพระวินัยปิฎก

เอกสารอ้างอิง: References

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2555) *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. พิมพ์ครั้งที่ 35. กรุงเทพมหานคร: ผลิตัมม์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2557). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

พระโมคคัลลานเถระ. (2547). *คัมภีร์อิทธิฐานวรรณนา. แปลและเรียบเรียงโดย พระมหาสมปอง มุทิโต*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพมหานคร: ประยูรพรินต์ติ้ง.

วสิน อินทสระ. (2546). *ทางดำเนินของมุนี (ไม่ในยปฏิบัติ)*. กรุงเทพมหานคร: เรือนธรรม.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2561). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 33). กรุงเทพมหานคร: ผลิตัมม์.

สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2561). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 40). กรุงเทพมหานคร: ผลิตัมม์.

สมเด็จพระพุทธชินวงศ์ (สมศักดิ์ อุปสโม). (2554). *อริยวังสปฏิบัติ ปฏิบัติอันเป็นวงศ์แห่งพระอริยเจ้า*. กรุงเทพมหานคร: ประยูรสาส์นไทย.

